

تحلیل تاریخی معانی و مقاصد نومفهوم‌گرایی در رشته‌ی مطالعات برنامه‌درسی

Historical Analyzing of Reconceptualism: implication and intentions related to it in Curriculum Field

M. Ghaderi (Ph.D)

مصطفی قادری^۱

Abstract: This paper conducts a historical analysis of the meaning and aims Reconceptualism in viewpoint of Pinar et al, including methodology and critics related to it in curriculum field from 1960s to 2010s.

For this means, 25 papers and 4 books of Pinar et al were studied by methods of document and textual analysis through an analytical-critical approach. Critiques of Wraga and Hlebowitsh as alternatives for Reconceptualism are accounted. The result of analysis showed that a) Reconceptualists aren't a homogeneous group of curriculum experts share certain ideas; b) Reconceptualism isn't a movement, but rather a way or a process of understanding; c) the process of understanding or the Reconceptualization project will never cease to continue. Thus, Reconceptualism cannot be defined easily and, d) Reconceptualism is a critical and inclusive movement that concentrates on out of school phenomena and critique of hidden and overt curriculum outcomes. Concerned issues and methodology of Reconceptualism that were extracted via open and selected coding include: pursuit of interdisciplinary studies, empowering critical role of theory, paradigm shift from curriculum planning to curriculum understanding, focusing on out of school variables, generalizing, emphasis on theory rather than practice, improving the field of curriculum studies in order to adapt to complicated dialogues, internationalization of curriculum studies, critic of ahistorical posture and using of autobiography and interpreting Currere as a biographical mode. Finally, notable critiques of Reconceptualism and their responses are analyzed.

Key words: Reconceptualism, reconceptualizing, William Pinar, curriculum.

چکیده: این مقاله به تحلیل تاریخی معنا و اهداف نومفهوم‌سازی در برنامه‌درسی در آثار ویلیام پاینار و همکاران وی از دهه‌ی ۱۹۶۰ تا ۲۰۱۰ پرداخته است. به همین منظور ۲۵ مقاله و ۴ کتاب ویلیام پاینار با روش تحلیل اسناد مورد مطالعه قرار گرفته و متون مرتبط با معنا و اهداف نومفهوم‌گرایی با نگاه تحلیلی-انتقادی بررسی شده‌اند. آثار راگا و هلبویش نیز به عنوان آثار مقابل و متعارض با نومفهوم‌گرایی، به عنوان نقدهای مطرح بر نومفهوم‌گرایی مطرح شده‌اند. نتایج تحلیل محتوا نشان دادند که چهار گزاره مهم، معنای نومفهوم‌گرایی را شکل می‌دهند: الف- نومفهوم‌گرایان عده‌ای از متخصصان برنامه‌درسی نیستند که درباره عقیده یا عقاید خاصی به تفاهم رسیده باشند. ب- نومفهوم‌گرایی به جای این که یک جنبش باشد یک مسیر یا یک فرایند فهمیدن است و پ- جریان نوفهمی یا پروژه فهمیدن همیشه ادامه دارد و در نتیجه اصطلاح نومفهوم‌گرایی به آسانی قابل تعریف نیست. ت- نومفهوم‌گرایی جنبشی انتقادی و عام نگر است که به پدیده‌های بیرون مدرسه‌ای و نقد پیامدهای پنهان و آشکار برنامه‌درسی توجه دارد. اهداف تعقیب شده‌ی نومفهوم‌گرایان که از طریق کدگذاری باز و انتخابی استخراج شدند عبارت بودند از: تعقیب مطالعات میان رشته‌ای، تقویت نقش انتقادی نظریه، تغییر پارادایم از برنامه‌ریزی درسی به فهم برنامه‌درسی، تاکید بر متغیرهای بیرون مدرسه‌ای، کلیت‌پردازی، غلبه نظریه بر عمل، استفاده از خودشرح حال‌نویسی و تعبیر معنای Currere به گذر زندگینامه‌ای، بهبود رشته مطالعات برنامه‌های درسی به عنوان گفت‌وگوهای پیچیده، بین‌المللی کردن رشته مطالعات برنامه‌درسی برای تقویت گفتمان‌های فرهنگی در حوزه و تاریخ‌نگاری برنامه‌درسی. در ادامه نقد نومفهوم‌گرایان بر مواضع موجود برنامه‌درسی و نیز نقدهای مهمی که از بیرون بر نومفهوم‌گرایی وارد آمده مورد تفسیر قرار گرفته‌اند.

کلید واژه‌ها: نومفهوم‌گرایی، نومفهوم‌سازی، ویلیام پاینار، برنامه‌درسی.

۱. استادیار دانشگاه کردستان، mostafa_ghaderi@yahoo.com

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۱/۰۹/۱۳؛ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۲/۰۴/۱۹

مقدمه

نومفهوم‌گرایی^۱ نامی مسئله آفرین، مبهم و پرچالش است. برای پرهیز از این موقعیت ابهام انگیز باید نومفهوم‌گرایی را در دوره‌ی تاریخی پنجاه ساله مطالعه کرد. ترجمه این اصطلاح در کتاب‌های مختلف فارسی تحت عنوان بازمفهوم‌گرایی، نومفهوم‌گرایی و برخی دیگر از اصطلاح‌های نامرتب‌تر مانند بازتجددگرایی مفهومی ترجمه شده است. هر چند دو اصطلاح اول نزدیک‌تر به موضوع است اما آن‌ها نیز دقیق نیستند. از نظر نومفهوم‌گرایان این جنبش نوعی تغییر پارادایم است، از «برنامه‌ریزی درسی^۲» به سمت «فهم برنامه‌درسی^۳» (پاینار و همکاران، ۱۹۹۵، ص ۶).

از نظر پاینار و همکاران او در کتاب فهم برنامه‌ی درسی^۴ (۱۹۹۵) جنبش نومفهوم‌گرایی در جست‌وجوی راه‌های جدید فهمیدن^۵ است. البته پاینار در آثار جدید هر چند به مانند گذشته از تعریف دقیق نومفهوم‌گرایی طفره می‌رود، اما بیشتر نومفهوم‌گرایی را «پروژه فهمیدن^۶» نام نهاد و نه یک جنبش یا نظام فکری و اساساً مقصود او نوعی «پروژه‌ی فهمیدن است که منتهی به نوعی عمل بهبودگرا^۷ شود و به تاریخ، سیاست، نژاد، جنسیت، پدیدارشناسی، پسانوگرایی، خودشرح حال‌نگاری، زیبایی‌شناسی، الهیات، نهاد مدرسه و کل جهان مربوط باشد» (پاینار، ۱۹۹۹، ص ۳۶۶).

پاینار نومفهوم‌گرایی را حرکتی در حال رشد یا نوعی انرژی نو برای تجدید حیات رشته برنامه‌درسی فرض کرده است. چون این جنبش در حال تحول و رشد است نمی‌توان آن را تعریف کرد. پاینار (۱۹۷۵) عکس‌العمل اولیه‌اش را این گونه نشان می‌دهد «قصد ندارم نومفهوم‌گرایی را تعریف کنم زیرا این جنبش هنوز در حال تکامل است و به اشکال گوناگون خود را آشکار می‌کند» (ص ۳۵).

از نظر پاینار (۱۹۹۵، ص ۳۵) نومفهوم‌گرایی چتری است که در ذیل آن گروه‌های مختلف قرار دارند و همگی به عنوان یک جناح مخالف در برابر عقلانیت تایلری، رفتارگرایی در

-
1. Reconceptualism
  2. Curriculum planning
  3. Understanding curriculum
  4. Understanding curriculum
  5. New ways of understanding
  6. The project of understanding
  7. Praxis

تحلیل تاریخی معانی و مقاصد نومفهوم‌گرایی...

اندیشه‌های برنامه‌درسی (شامل اهداف رفتاری و عملکردی، ارزیابی کمی، یادگیری در حد تسلط، زمان و وظیفه) و در برابر خاصیت غیر تاریخی^۱ و غیر نظری^۲ حوزه‌ی برنامه‌درسی صف‌آرایی کرده‌اند.

در دهه ۱۹۷۰ اولین زمره‌های نومفهوم‌گرایی در مطالعات برنامه‌درسی شنیده شد. پیشتازان نخستین این جنبش در دهه‌ی هفتاد افرادی مانند کلابیارد، آیزنر، گرین، برمن و پاینار^۳ بودند که مبانی رفتارگرایانه و علم‌گرایی را در حوزه رد کردند. شاید بتوان گفت مهمترین شخصیت اثرگذار در این جنبش ویلیام پاینار است. پاینار شاگرد هر سه مربی اثرگذار در نومفهوم‌گرایی یعنی دویان هیوبنر، پل کلوهر و جیمز مکدونالد بود و بیشترین نقش در معرفی نومفهوم‌گرایی را ایفا کرده است.

هر دو گروه یعنی بنیان‌گذاران قدیمی و جدید نومفهوم‌گرایی مخالف دیوان‌سالاری و رویکردهای مدرن برنامه‌ی درسی بودند. مثلاً هیوبنر (۱۹۷۵) نسبت به «مرگ عقلانیت غایی در برنامه‌ی درسی»^۴ هشدار داده بود. منظور هیوبنر^۵ از نابودی عقلانیت غایی به دام افتادن برنامه‌های درسی در وسوسه‌ی امروز و اکنون و وسوسه‌ی سوداگرایی زندگی مدرن است؛ به گونه‌ای که غایت‌ها و ارزش‌های اخلاقی، صلح و معنویت را به فراموشی سپرده است.

کنفرانس روچستر^۶ در سال ۱۹۷۳ نوعی تغییر در فهم حوزه‌ی مطالعات برنامه‌درسی بود. در این کنفرانس تاکید اصلی فهم برنامه‌ی درسی نه تنها بر چشم انداز روانشناختی و فنی بلکه بر علم تاویل و فلسفه‌ی هستی نیز قرار گرفت. این کنفرانس را پاینار و برخی افراد علاقه‌مند تغییر با دعوت از سه استاد مهم آوانگارد یعنی هیوبنر، کلوهر و مکدونالد برگزار کردند تا مواضع جدید جنبشی که طالب نومفهوم سازی بود مشخص شود. جورج ویلیز (۱۹۷۴) یک سال بعد درباره‌ی ارزش تاریخی کنفرانس روچستر نوشت:

-
1. Ahistorical character
  2. Atheoretical character
  3. Klohr
  4. Curriculum's ultimate intellectual death
  5. Huebner
  6. Rochester Conference

هرچند آفرینندگان مدرن نظریه‌ی برنامه‌ی درسی مرده‌اند آن‌ها قبل از این کنفرانس (روچستر) در حال جان دادن بودند و کنفرانس روچستر آن‌ها را نکشت، اما مرگ آن‌ها را تسریع کرد (ص ۱۵۴).

در نیمه‌های دهه‌ی ۱۹۶۰ اعضای جوان‌تر انجمن نظارت برنامه‌ریزی درسی^۱ علیه غلبه‌ی فرهنگی موجود در آن انجمن، خود را سازمان دادند و مواضع خود را از اکثریت اعضای گروه جدا کردند این گروه وظیفه‌ی نظریه‌پردازی را به جای هدایت برنامه‌ریزی درسی بر نوفهمی حوزه‌ی برنامه‌ی درسی قرار داد. سوالات این گروه جوان بیشتر درباره‌ی هویت رشته و سوالات بی‌شمار دیگر فلسفی - جامعه‌شناختی و سیاسی بود. هویت معلم، فراگیرنده، مدرسه، جامعه، سیاست و حتی وظایف برنامه‌ی درسی از نظر این مربیان نوظهور با پیشینیان خود متفاوت بود. از نظر این مربیان حوزه‌ی نظری برنامه‌ی درسی بسیار پیچیده و شبیه حوزه‌های چند پاره یا پراکنده^۲ می‌آمد که به طرز چشمگیری از علوم رفتاری و اجتماعی الگو می‌گرفت. از نظر آن‌ها حوزه‌ی برنامه‌ی درسی دچار سرگشتگی بود اما این سرگشتگی بیشتر زاینده و در نتیجه وفور اطلاعات بود و نه فقدان اطلاعات. از نظر آن‌ها فهم برنامه‌ی درسی چنان پیچیده بود که از عهده‌ی شاغلین مدرسه‌ای به تنهایی بر نمی‌آمد و نیازمند فهم دانش پژوهانه^۳ برنامه‌ی درسی به عنوان یک برنامه‌ی درسی تعبیه شده‌ی مکانی^۴ و نیز برنامه‌ی درسی به عنوان یک امکان^۵ بود. به طور کلی، نگاه نومفهوم‌گرایانه به برنامه‌درسی؛ نگاهی انتقادی، میان رشته‌ای، پست مدرن و مبتنی بر غلبه‌ی نظریه بر عمل است. همچنین در نومفهوم‌گرایی علاقه به کلیت‌پردازی و نگاه به تاریخ نظریه‌ها و دیدگاه‌ها و نیز فراتحلیل اجتماعی - سیاسی و اقتصادی وجود دارد. پاینار (۱۹۷۸) نیز درباره‌ی کلیت‌پردازی در نومفهوم‌گرایی می‌نویسد:

گروه سوم متخصصان برنامه‌ریزی درسی یعنی نومفهوم‌گرایان (به خلاف سنت‌گرایان و متخصصان ادراکی-تجربی)، علاقه به کلیت‌پردازی را وانهاده‌اند (ص ۲۰۹).

-
1. Association for Supervision of Curriculum Development
  2. Fragmented field
  3. The scholarly understanding
  4. Curriculum as curriculum-in-place
  5. Curriculum-as-possibility

پاینار (۱۹۷۸) در مقاله بسیار معروف خود: "توفهمی در مطالعات برنامه‌ی درسی" روایت خود را درباره‌ی نومفهوم‌گرایی این چنین بیان کرده است:

آن چنان که برخی ناظران نشان می‌دهند جنبشی در حوزه‌ی مطالعات برنامه‌ی درسی در حال ظهور است. برخی آن را نومفهوم‌گرایی و دیگران آن را نظریه‌ی برنامه‌ی درسی جدید خوانده‌اند. هر دو خوانش (یا نام) به جای ارائه پیشنهاد درباره‌ی بررسی محدود امور جاری، به وحدت موضوعی در میان تالیفات برنامه‌ی درسی اشاره می‌کنند که تحت عنوان نومفهوم‌سازی^۱ توصیف شده است. با وجود برخی شباهت‌های موضوعی که در زیر گروه‌های این جنبش دیده می‌شود تعداد محدودی نیز [به اشتباه] آن را ایدئولوژی یا اختلاط نظری و یا توافق‌عده‌ای از نظریه‌پردازان بر سر یک دیدگاه فرض کرده‌اند. بی شک آن چه درباره‌ی این جنبش گفتنی است برگزاری شش کنفرانس از تابستان ۱۹۷۸ و نگارش ۶ کتاب در ظرف ۶ سال است. این امر بیانگر ظهور پدیده‌ای عقلانی-اجتماعی است و آشکارا بیانگر نومفهوم‌سازی حوزه‌ی مطالعات برنامه‌ی درسی است. اگر فرایند تحولی که روند فعلی نومفهوم‌گرایی در پیش رو گرفته در آینده ادامه یابد رشته‌ی مطالعات برنامه‌ی درسی در بیست سال آینده عمیقاً با آن چه در پنجاه سال گذشته بوده است، متفاوت خواهد بود. از یک نظر نومفهوم‌سازی جنبه سلبی دارد و دلالت بر آن چه نیست دارد. به بیان دیگر، نومفهوم‌سازی واکنشی است در حوزه‌ی مطالعات برنامه‌ی درسی و رویدادی است که هم اکنون در حال اتفاق است. (۱۹۷۹، ص ۲۰۵).

هدف کلی پژوهش

تحلیل تاریخی موضوعات مورد مطالعه و مبانی روش شناختی نومفهوم‌گرایی از نظر پاینار و همکاران او از دهه‌ی ۱۹۶۰ تا ۲۰۱۰.

سوالات جزئی

۱- موضوعات مورد علاقه‌ی نومفهوم‌گرایی از دیدگاه پاینار شامل چه مولفه‌هایی می‌شوند؟

---

1. Reconceptualization

۲- مبانی روش‌شناختی خود شرح حال نویسی و Currere در اندیشه‌ی پاینار و همکاران او چیست؟

۳- مهم‌ترین ایرادها و نقدهای وارد شده بر نومفهوم‌گرایی چیست؟ پاسخ نومفهوم‌گرایان به آن چیست؟

روش تحقیق

در این پژوهش تاریخی، معنا و اهداف نومفهوم‌گرایی در برنامه‌درسی در آثار ویلیام پاینار از دهه‌ی ۱۹۶۰ تا ۲۰۱۰ تحلیل شده است. به همین منظور ۲۵ مقاله و ۴ کتاب ویلیام پاینار با روش تحلیل اسناد مطالعه شده است و متون مرتبط با معنا و اهداف نومفهوم‌گرایی با نگاه بینامتنی و انتقادی به صورت کدگذاری باز و انتخابی تحلیل شده‌است. نقدهای نومفهوم‌گرایی نیز از آثار راگا و هلبویش بیان شده است. از طریق تحلیل استقرایی (واحد تحلیل پاراگراف-مفهوم)، محتوای آثار مولفه‌ها تجزیه و تحلیل شده‌اند.

یافته‌های تحقیق

با توجه به مطالعه‌ی آثار پاینار و همکاران یافته‌های تحقیق با توجه به سوالات پژوهش شامل خصلت‌های نومفهوم‌گرایی، اهداف نومفهوم‌گرایی، موضوعات نقد در نومفهوم‌گرایی، مبانی روش‌شناختی نومفهوم‌گرایی و نقدهای جنبش نومفهوم‌گرایی است. سوال اول: موضوعات مورد علاقه‌ی نومفهوم‌گرایی از دیدگاه پاینار شامل چه مولفه‌هایی است؟ موضوعات مورد توجه نومفهوم‌گرایان در این مطالعه از طریق کدگذاری استقرایی، به صورت زیر استخراج و طبقه‌بندی گردید:

نقد کنترل فعالان برنامه‌ی درسی

پاینار نیز مانند شواب معتقد است که رشته‌ی برنامه‌ی درسی به تاراج رفته است. از نظر پاینار و همکاران (۱۹۹۵) «حوزه‌ی برنامه‌ریزی درسی به جای شاغلین در مدارس و استادان دانشگاهی رشته‌ی برنامه‌ی درسی به وسیله سیاستمداران، شرکت‌های انتشار کتاب‌های درسی و متخصصان رشته‌ها رهبری و کنترل می‌شود» (ص ۴۱). پاینار (۲۰۰۴) در جایی دیگر می‌نویسد: «نقش معلمان

تحلیل تاریخی معانی و مقاصد نومفهوم‌گرایی...

مدارس به کارگران اجرایی^۱ که سیاستمداران، آنها را آموزش می‌دهند، تنزل یافته است» (ص xi). از سخنان پاینار چند نکته برداشت می‌کنیم: الف- نومفهوم‌گرایان عده‌ای از متخصصان برنامه‌ی درسی نیستند که درباره عقیده یا عقاید خاصی به تفاهم رسیده باشند. ب- نومفهوم‌گرایی بیش از این که جنبش باشد مسیر یا فرایند فهمیدن است و ج- جریان نوفهمی یا پروژه‌ی فهمیدن مداوم است؛ در نتیجه نومفهوم‌گرایی به آسانی قابل تعریف نیست. از نظر پاینار کنترل، تدوین، اجرا و ارزیابی برنامه‌های درسی باید در دست خود متخصصان دانشگاهی باشد. برخلاف عمل‌گرایان^۲ از نظر پاینار معلمان به دلیل پیچیدگی مسائل برنامه‌ی درسی و درگیر شدن معلمان در عمل، به تنهایی نمی‌توانند برنامه‌های درسی که تدریس می‌کنند کنترل داشته باشند.

نقد بی‌تاریخی: جست و جوی گذشته و تاریخ‌نگاری رشته

گودسون (۱۹۹۱، ص ۱۳۸) در اواخر دهه هشتاد نوشت که «زمان آن فرا رسیده که مطالعه‌ی تاریخی در مرکز اقدامات برنامه‌ی درسی قرار گیرد». از نظر سایکساس^۳ (۲۰۰۴) فهم برنامه‌درسی منوط به آگاهی تاریخی است. به قول کلابارد (۱۹۸۶) خاصیت بی‌تاریخی و بی‌نظریه بودن رشته برنامه‌ریزی درسی سنتی، معلمان و مربیان را از فهم تاریخ پیش آمدهای فعلی غافل می‌کند. مفهوم وضعیت بی‌تاریخی^۴ حوزه سنتی برنامه‌درسی این است که برنامه‌ی درسی با شتاب و عجله در فضایی بحرانی می‌کند و تامل و مذاقه در تکامل این رشته نادیده گرفته شده است. کلابارد (۱۹۸۶) معتقد است که خاصیت بی‌تاریخی زمینه ضعف نظری رشته را نیز فراهم می‌کند و معلمان را از درک تاریخی شرایط کنونی خود ناتوان می‌سازد. کسانی که شیفته عمل یا برنامه‌ریزی و طراحی هستند اغلب بدون تامل کار می‌کنند و نگاه و برخورد آنها به مشکلات برنامه‌ی درسی متأثر از روزمرگی و عکس‌العمل به موقعیت‌های آنی است.

فهم برنامه‌ی درسی به این دلیل وابسته به فهم تاریخ برنامه‌درسی است که فهم رشته مستلزم فهم تکوین عمل و نظریه در درون رشته و نیروهای خارج رشته در مسیر تاریخی خود است. لذا یکی از عادت‌های غالب نومفهوم‌گرایان جمع‌آوری تاریخچه‌ها و دایره‌المعارف‌های تاریخی

1. Domestic workers

2. Practical movement جنبش عمل‌گرا به رهبری شواب

3. Seixas

4. Ahistorical posture

است. مثلاً تلاش شده که رساله‌ها و مقالات شخصیت‌های مهم گذشته در دوره‌ی پیش نومفهوم‌گرایی^۱ جمع‌آوری شوند؛ از آن جمله مقالات مکدونالد (۱۹۹۵) و هیوبنر (۱۹۹۹) است. مجموعه‌هایی از آثار دوره‌ی نومفهوم‌گرایی نیز جمع‌آوری شده‌اند. مانند میلر (۲۰۰۵)، پاینار (۱۹۹۹) و نیز مجموعه‌ای از آثار گرانبهایی که پاینار (۱۹۹۹) در مجله اختصاصی نومفهوم‌گرایان یعنی JCT گردآورده است.

با وجود اهمیت مطالعات تاریخی در برنامه‌ی درسی برخی از متفکران منتقد نومفهوم‌گرایی بررسی‌های تاریخی در نومفهوم‌گرایی را سرزنش می‌کنند. مثلاً هلبویش^۲ (۱۹۹۷) ترکیب اندیشه‌هایی را که به صورت ایدئولوژیک به نقد برنامه‌ی درسی مشغولند در درون حوزه‌ی برنامه‌درسی تنش آفرین می‌داند. از نظر هلبویش این عقاید نافی گذشته اند و مانند زخم‌های چرکین کهنه‌ای هستند که سر باز می‌کنند. لذا از نظر او باز کردن زخم‌های گذشته تنها موجب تفرقه می‌شود.

برعکس هلبویش، پاینار (۲۰۰۴) رابطه‌ی عمیقی بین مکان و تاریخ در تجربیات آموزشی و برنامه‌های درسی می‌بیند. او معتقد است باید از حال‌گرایی^۳ در برنامه‌درسی اجتناب کرد. برای دور ماندن از اغوای حال‌گرایی پاینار دعوت به فهم تاریخ و موقعیت می‌کند. از نظر پاینار رویکردهای عملی اغلب دچار نوعی حال زدگی اند. او برخلاف هلبویش معتقد است باز کردن درهای گذشته در سپهر حال، عمق تصورات ما را بیشتر می‌کند. از نظر پاینار مطالعه‌ی تاریخی رشته نه تنها رویکردی درون‌نگر و روان‌شناسانه است بلکه رویکردی اخلاقی برای اندیشه‌های اصلاح‌گرا در حوزه‌ی برنامه‌ی درسی نیز محسوب می‌شود.

نقد جنسیت

مادلین گرومت (۱۹۸۸، ص ۱۸۱) در کتاب خود شیر تلخ^۴ می‌نویسد «ما در مدارس، در حالی متمدن می‌شویم که تعلقاتمان را از ما می‌گیرند». از نظر پاینار و همکاران (۱۹۹۵، فصل ۷) «تا همین اواخر یعنی ابتدای قرن بیست و یکم مسئله برابری جنسی حتی در آمریکا نیز به صورت جدی پیگیری نشده است». شاید نخستین و سرشناس‌ترین متفکر برنامه‌ی درسی که روی نقد

-
1. Pre-reconceptualization
  2. Hlebowitsh
  3. Presentism
  - 4 Bitter milk

تحلیل تاریخی معانی و مقاصد نومفهوم‌گرایی...

جنسیت کار کرده مادلین گرومت است. مادلین گرومت (۱۹۸۸) از روان تحلیل‌گری^۱، پدیدارشناسی و خود زیست‌نگاری^۲ برای بیان رابطه‌ی زنان و تدریس در مدارس استفاده کرده است. نگاه گرومت به مسئله‌ی جنسیت بین‌الذهانی^۳ (رفتار کنشگر انسانی با کنشگر انسانی) است. یعنی گرومت مستقیماً «پیوند بین اشخاص و ارتباط آن‌ها را در باره جنسیت» جویا شده است (۱۹۸۸، ص ۹۶). گرومت از اصطلاح فرافراست^۴ که مفهومی ملهم از روان تحلیل‌گری است استفاده می‌کند. این مفهوم به معنای بازتولید الگوهای عاطفی گذشته (مانند ترس، نفرت، جدایی و ...) در روابط فعلی افراد در دو جنس زن و مرد در مدارس است. انتظار دانستن و پاسخ‌گویی به ندانسته‌های ما ناشی از نوعی وابستگی ریشه‌دار است که به والدین ما باز می‌گردد. یعنی انسان در کودکی از والدین انتظار دارد که درباره‌ی چیزهایی که نمی‌داند پاسخی مطمئن و آرام بخش دریافت کند. واسطه‌ی این وابستگی زبان است که با نوعی نظم نمادین^۵ وظیفه‌ی دانستن از طریق زبان به پدر واگذار می‌شود. سپس در این جا گرومت به این ادعای لاکان^۶ که «زبان همیشه برای انسان "دیگری" است و در فرایند خودسازی^۷ یک بیگانه است نه یک خود می‌پردازد. از این رو در نظریه‌ی جنسیت گرومت میل^۸ و نظم نمادین به مفاهیم کلیدی نظریه‌های جنسیت تبدیل می‌شوند» (ص ۱۲۲). نظم مورد نظر در خانواده و مدرسه نظامی سلسله‌مراتبی نیست بلکه اریبی است، یعنی بین زن و مرد در آموزش و پرورش در همه تقاطع‌های زندگی ناهمسانی و ناهمسنگی وجود دارد.

بعد از گرومت به صورت جدی میلر^۹ (۲۰۰۵ و ۱۹۹۰) سکوت مربوط به ناعدالتی جنسیتی را با طرح مسایلی مانند صدا^{۱۰}، اجتماع و تشخیص^{۱۱} در هم شکست. میلر نیز صدای زن را در برنامه‌ی درسی در خودمانده توصیف کرده است. تا جایی که او معتقد است علی‌رغم این که وظیفه‌ی تربیت کودکان بر دوش زنان است اما زنان بدون آن که بخواهند مردان و حتی زنانی

-
- 1 psychoanalysis
  - 2 autobiography
  - 3 intersubjectivity
  - 4 transference
  - 5 symbolic order
  - 6 Lacan
  - 7 self-formation
  - 8 desire
  9. Janet and Miller
  10. voice
  11. Selfhood

تربیت کرده‌اند که به جای عواطف زنانه، مردسالاری و نرینگی را آگاهانه یا نا آگاهانه در خود درونی ساخته‌اند. از نظر او زنان از ظرفیت‌های زنانگی خود برای تربیت فرزندان در طول تاریخ برای خدمت به مردان استفاده کرده‌اند.

نقد عملکرد مدارس

از نظر نومفهوم‌گرایان کارکرد مدارس امروزه بیشتر حول داده‌های اقتصادی، فنی، سودگرا، تکنولوژی‌گرا و البته استاندارد می‌چرخند. از نظر پاینار (۲۰۰۴) مدیران مدارس واقعا در اشتباه به سر می‌برند، به ویژه وقتی آینده‌ی مدرسه را بر پایه‌ی فناوری اطلاعات رقم می‌زنند. از نظر او اطلاعات کمی دانش نیست و البته بدون قضاوت اخلاقی و روشنفکرانه نمی‌توان برنامه‌ریزی را به یک ماشین وا گذاشت، و نام آن را عصر اطلاعات گذاشت، زیرا پیامد آن بیشتر رواج عصر نادانی خواهد بود. از این رو مدارس از جریان روشنگری حمایت نمی‌کنند و بیشتر نوعی تفکر ماشینی را در میان فراگیران خود می‌پراکنند که از سوی بخش‌های اقتصادی حمایت می‌شود.

از نظر نومفهوم‌گرایان «تدریس خود قربانی دیوان‌سالاری اداری^۱ شده است». یعنی هم در حوزه عملی و هم حوزه نظری، برنامه‌درسی به عنوان نوعی سازمان و کار فهمیده شده است (پاینار و همکاران، ۱۹۹۵، ص ۱۳). کارکرد برنامه‌ریزی درسی در پارادایم اول بین سال‌های ۱۹۱۸ تا ۱۹۶۹ بهبود برنامه‌ی درسی سازمانی یا موسسه‌ای^۲ بود. در دوران حاضر تمرکز برنامه‌ی درسی تغییر یافته و «فهمیدن» دغدغه اصلی است (اسلاتری، ۲۰۰۶) تا به طریزی خردمندان، به درک پیچیدگی‌های برنامه‌ی درسی مدرسه در ترازوی بالا دست یابند (پاینار، ۲۰۰۶).

از نظر نومفهوم‌گرایان مدارس همیشه سرچشمه سلامت عقل یا سلامت روانی^۳ نبوده‌اند و نخواهند بود. تحصیل در مدرسه چه بسا موجب رکود سلامت عقل و روان دانش‌آموزان شود. پاینار (۱۹۷۵) دوازده تاثیر ویرانگر مدارس بر سلامت روانی و ظهور دیوانگی انسان را ذکر کرده است:

تحریف زندگی رویایی، از دست رفتن خود به دلیل الگوپردازی مفرط، از دست رفتن استقلال، از دست رفتن عشق به خود^۴، ناکامی در نیازهای مداوم تلقین شده، از خود بیگانگی، اداره شدن

1. Bureaucratization
2. Institutional curriculum
3. Sanity
4. Self-love

تحلیل تاریخی معانی و مقاصد نومفهوم‌گرایی...

توسط دیگران، خود به عنوان یک نقش - شیء‌شدگی^۱، نظام‌های کاذب و خود ساخته، فقدان توانایی تنها بودن و در خلوت خود بودن، تایید نشدن^۲، تباه شدن ظرفیت‌های زیبایی‌شناسی.

گسترش مطالعات میان رشته‌ای

سوابق فکری و پژوهشی مریبان نومفهوم‌گرا که در کشاکش فهمیدن حوزه‌ی خود یعنی برنامه‌ی درسی به مطالعه‌ی روند رشد سایر رشته‌های علوم انسانی ترغیب می‌شدند در آغاز دهه‌ی ۱۹۶۰ باعث شد که آن‌ها نظریه‌ی برنامه‌ی درسی را همان طور که به عنوان یک رشته‌ی علمی مستقل^۳ می‌بینند به شکل حوزه‌ی میان رشته‌ی ای^۴ نیز بنگرند. هر چند به صورت روشن استقلال رشته‌ی برنامه‌ی درسی از زیر مجموعه‌های علوم تربیتی به صراحت بیان نشد ولی خصوصیت میان رشته‌ای آن مورد تایید نومفهوم‌گرایان قرار گرفته است. برخلاف برخی از متخصصان برنامه‌ی درسی مانند شواب که از اغتشاش نظری در رشته‌ی برنامه‌ی درسی در دهه‌ی ۱۹۵۰ در اثر دخالت رشته‌های روانشناسی و فلسفه انتقاد می‌کردند نومفهوم‌گرایان ارتباط بین رشته‌ای را مانند پرواز به قلمروهای دیگر خوشایند می‌دانند.

پاینار (۲۰۰۱) با اشاره به هیوبنر که استقلال محض علمی نظریه‌ی برنامه‌ی درسی را نوعی غرور و گستاخی خوانده معتقد است که:

«کسب استقلال رشته‌ی برنامه‌ی درسی به شکل رشته‌ی علمی نظام‌دار^۵ تنها نوعی غرور علمی^۶ یا خودستایی نیست، بلکه برای آزادی پژوهشی و تعهدی نو به پروژه‌ی پیشرفت است... نیروی متخصص و شاغل برنامه‌ی درسی^۷ تسهیل‌گر و خادم افراد سایر رشته‌ها و بیرون مدرسه یا حتی در خدمت محتوای درسی نیست، بلکه خلاقیت ما باید به میدان بیاید؛ خلاقیتی که اکنون با وجود سخن گفتن از آن، پشت امضاهای اداری در مدارس حبس شده است» (ص، ۲۷).

1. Self-as-role:objectification
2. Disconfirmation
3. Autonomous discipline
4. Interdisciplinary field
5. Disciplinary autonomy
6. Disciplinary arrogance
7. Labor of curriculum

تقویت نقش انتقادی نظریه

نومفهوم‌گرایی از مکتب فرانکفورت به ویژه هابرماس بسیار متأثر شده است. در سال ۱۹۸۲ پاینار با تاسی به کتاب «دانش و علایق انسانی»^۱ هابرماس که سه نوع علاقه به دانش را در انسان معرفی کرده بود، به همراه مادلین گرومت در مقاله ای خواندنی با عنوان «سکته ی سقراطی و رابطه ی نظریه و عمل»^۲ اشکال نادرست رابطه‌ی نظریه و عمل را نقد می‌کنند و در عین حال بر نقش سیاسی نظریه و ارزش انتقادی نظریه بدون وابستگی به عمل صحنه می‌گذارند.

در دهه ۱۹۶۰ نومفهوم‌گرایی روابط عمیقی با مریبان انتقادی مانند مایکل اپل، هنری ژيرو و مک لرن برقرار کرد؛ هرچند در دهه ۱۹۸۰ علایق انتقادی در نومفهوم‌گرایی از اردوی چپ فاصله گرفت و به تدریج به سمت نقدهای پست‌مدرنیستی تغییر جهت داد. از نظر اپل (۱۹۹۰) کتاب‌های درسی ابزار حمایت دانش مشروع در جامعه به شمار می‌روند؛ عقاید و ارزش‌هایی که گروه‌های مسلط فرهنگی^۳ تولید می‌کنند خود مانعی برای کسب «منابع بی‌طرفانه‌ی دانش»^۴ توسط فراگیران است. تفاوت اصلی نومفهوم‌گرایان انتقادی و نئومارکسیست با نومفهوم‌گرایان دیگر مانند پاینار این بود که نئومارکسیست‌ها و جناح‌های چپ بر جنبش‌های اجتماعی و تاریخی تأکید می‌کردند ولی پاینار و همکاران او در جبهه‌ی پست مدرن، پدیدارشناسی و روان تحلیل‌گری فرویدی مرکز توجه شان فرد بود.

تغییر پارادایم از برنامه‌ریزی درسی به فهم برنامه‌ی درسی

نومفهوم‌گرایی تغییر پارادایم در زبان برنامه‌ی درسی و عمل برنامه‌ی درسی بود. تغییر پارادایم زبانی هر چند متأثر از معنا و عمل است، اما اساساً زبان یک پارادایم مستقل نیز هست. متخصصان برنامه‌ی درسی از زبان خاصی در هر دوره استفاده می‌کرده‌اند. با پشت سر گذاشتن دوره تایلریسم در نیمه دوم قرن بیستم دو بار پارادایم زبان در برنامه‌ی درسی تغییر کرده است. در موج اول نومفهوم‌گرایی، در کتاب‌هایی مانند برنامه‌درسی ویلیام شوبرت (۱۹۸۱ و ۱۹۸۶) و

-
1. Knowledge and Human Interests
  2. Socratic Caesura and the Theory-Practice Relationship
  3. Dominant cultural group
  4. Neutral sources of knowledge

تحلیل تاریخی معانی و مقاصد نومفهوم‌گرایی...

کتاب دیویس^۱ (۱۹۸۶)، به کم‌مایگی اصطلاح «برنامه‌ریزی درسی»^۲ اشاره شده است. دیویس در این باره نوشته است:

کاربرد روزمره‌ی اصطلاح «برنامه‌ریزی درسی» به آرامی مختصر شده و به «برنامه‌ی درسی» تبدیل شده است. اصطلاح برنامه‌ی درسی در حالی که به لحاظ معنا قوت گرفته و به کار عملی اشاره دارد، به شکلی، توان نمادین آن نیز فزونی یافته است (ص، ۸۶).

از آغاز پیدایش این رشته، کم‌بینگی و ضعف اصطلاح «برنامه‌ریزی درسی» تحت تاثیر روند رو به رشد معناسازی و تفکر در حوزه نمایان شده بود. زیرا در آغاز برنامه‌ریزی درسی یک فعالیت فنی و علمی درون مدرسه‌ای یا موسسه‌ای قلمداد شد. البته جان دیویس در کتاب «مدارس فردا» (۱۹۱۵) بسیار زودتر به معنای بیرون مدرسه‌ای برنامه‌ی درسی اشاره کرده بود.

افرادی مانند شوبرت (۱۹۸۱) در پایان دهه ۷۰ لزوم گسترش دانش برون مدرسه‌ای را یادآوری کردند. از این جهت معنای برنامه‌ریزی درسی تنها به مدرسه محدود نمی‌شد و معنای بیرون مدرسه‌ای این اصطلاح در دهه ۸۰ مانند آبی که در اسفنج جامعه نفوذ کند به سمت نهاد های فرهنگی، دینی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی که مدرسه را در میان گرفته‌اند هدایت شد. از این رو موج اول نومفهوم‌گرایی با گریز اصطلاح برنامه‌ریزی درسی به دنیای خارج مدرسه آغاز شد و البته با حذف واژه برنامه‌ریزی، اصطلاح کوتاه شده‌ی «برنامه‌درسی» می‌توانست راحت‌تر در حوزه‌های مختلف معناسازی و تفسیر شود. دلیل حذف واژه‌ی برنامه‌ریزی، توأم شدن آن با مفهومی فنی بود که در محیط خارج مدرسه برای فهم غیر فنی یا انسان‌گرایانه محدودیت ایجاد می‌کرد.

حرکت به سمت مسائل کلان بین‌المللی

از نظر پاینار (۲۰۰۵، ص ۱) نظریه برنامه‌ی درسی آمریکا سه مرحله تاریخی را طی کرده است:

- ❖ تاسیس رشته و نام‌گذاری آن با عنوان برنامه‌ریزی درسی (۱۹۶۹-۱۹۱۸)
- ❖ نومفهوم‌سازی^۱ رشته از برنامه‌ریزی درسی به مطالعات برنامه‌ی درسی (۱۹۸۰-۱۹۶۹)

---

1. Davis
2. Curriculum development

❖ بین‌المللی کردن رشته مطالعات برنامه‌درسی (از ۲۰۰۰ تا کنون)

از نظر پاینار برای درک بهتر برنامه‌ی درسی باید دریچه‌های فرهنگی را گشود و تجربه‌های بشری را نه در غرب بلکه در تمام جوامع و کشورها در هم آمیخت. پیچیدگی بیشتر گفت و گو در برنامه‌ی درسی مستلزم استفاده و کاربرد اغلب زبان‌ها و افکار فرهنگ‌ها در حوزه‌ی برنامه‌ی درسی است. از این رو بعد از دهه‌ی ۹۰ پاینار به شدت درگیر مباحث بین‌المللی در حوزه‌ی برنامه‌ی درسی شده است. تلاش او و پاره‌ای از همکارانش برای تاسیس انجمن بین‌المللی پیشرفت مطالعات برنامه‌ی درسی IAACS بخشی از تلاش نومفهوم‌گرایان برای درک و فهم بیشتر برنامه‌ی درسی از منظر جهانی، بین‌قاره‌ای و بین‌المللی بوده است.

تقویت پروژه‌ی فهمیدن

در سال ۱۹۹۵ پاینار در پیشگفتار کتاب «فهم برنامه‌ی درسی» که با ویلیام رینولدز^۱، پاتریک اسلاتری و پیتر توپمن^۲ نوشته است به دوره‌ی رکود در حوزه‌ی برنامه‌ی درسی اشاره می‌کند و ماموریت به جا مانده‌ی نومفهوم‌گرایی یعنی لزوم حرکت به سمت راه‌های جدید فهمیدن^۳ را در حوزه یادآوری می‌کند. در دهه‌ی ۲۰۰۰ یعنی یک دهه‌ی بعد، پاینار کتاب‌های «نظریه‌ی برنامه‌ی درسی چیست؟»^۴ و «کتاب‌های درسی دایره‌المعارفی امروزین»^۵ را نوشت که در آن‌ها ماهیت نظریه‌ی برنامه‌ی درسی را مجدداً مرور کرده و محتوای روشنفکری برنامه‌ی درسی^۶ را در سایه‌ی پیکربندی دوباره‌ی میان رشته‌ای آن، سپهر عمومی و خصوصی تعلیم و تربیت و پژوهش برنامه‌ی درسی مطالعه کرده است. پیچیدگی فهم ما^۷ درباره‌ی رشته‌ی خودمان یک راه برای در امان ماندن از ساده‌انگاری است که در تفکر اجرایی و سنتی گذشته و حال، در اغلب بخش‌های اداری برنامه‌ی درسی دیده می‌شوند. همه این تلاش‌ها از نقطه‌ای کانونی می‌گذرند و آن نقطه «تالیف کتاب‌های درسی کلیدی»^۸ در زمینه‌ی تاریخ روشنفکری در رشته‌ی مطالعات برنامه‌ی

1. Reconceptualization
2. Reynolds
3. Taubman
4. New ways of understanding
5. What is Curriculum Theory?
6. The Synoptic Text Today and Other Essays
7. Intellectual content of the curriculum
8. Complicating our understanding
- 9 Synoptic texts

تحلیل تاریخی معانی و مقاصد نومفهوم‌گرایی...

درسی است». پاینار بررسی عمودی را «مطالعه‌ی تاریخ روشنفکری در رشته‌ی برنامه‌ی درسی به عنوان رشته‌ی علمی» و بررسی افقی را «مطالعه‌ی تحلیل شرایط کنونی رشته‌ی برنامه‌ی درسی» تعریف می‌کند. در این کتاب او همچنین مفهوم «برنامه‌ی درسی سیاره‌ای^۱» را در چارچوب بین‌المللی کردن حوزه‌ی برنامه‌ی درسی و پاسخ به سوال قدیمی «چه دانشی با ارزش‌تر است؟» پیش روی ما می‌گذارد. پاینار (۲۰۰۷) از جامعه‌پذیری سیاسی^۲ انتقاد کرده است:

«با منوط کردن برنامه‌ی درسی به عملکرد دانش‌آموز در امتحانات استاندارد، سیاستمداران عملاً محتوای تدریس یعنی برنامه‌ی درسی را کنترل می‌کنند. برنامه‌های درسی وابسته به امتحانات [استاندارد]، معلمان را از پژوهشگری و روشنفکری باز داشته و به شخصیت‌هایی فنی یا تکنسین‌هایی در خدمت دولت بدل می‌کند. تربیت خود تاملی، دانش میان‌رشته‌ای و عقلانیت ناپدید می‌شوند. در این شرایط پاسخگویی^۳، جانشین خردورزی و جامعه‌پذیری سیاسی، جانشین تعلیم و تربیت می‌شود» (ص ۳).

پیگیری متغیرهای بیرون مدرسه

به نظر هیوبنر (۱۹۷۵a) مقاصد و اهداف آموزشی به دلیل این که در مخصصه محیط آموزشی و جدال فرد و جامعه و چالش تداوم و تغییر قرار گرفته اند، همواره بخشی از تقلای ایدئولوژی سیاسی هر جامعه به حساب می‌آیند. از این رو برنامه‌ی درسی به خودی خود و خواه و ناخواه فعالیت‌ی سیاسی است.

از نظر اپل (۱۹۷۵) رابطه‌گریزناپذیری بین اندیشه‌های اجتماعی و آموزشی از نهاد‌های سیاسی و اجتماعی وجود دارد. ظهور پرسش‌های رادیکال درباره‌ی یکی موجب پیدایش پرسش‌های رادیکال در دیگری می‌شود (ص ۱۲۹). در این جا اپل خود را با تمامی نقدهای اجتماعی و آموزشی همراه می‌بیند که برآند نظام آموزشی را نمی‌توان از سایر اجزای جامعه جدا کرد.

-
1. Planetarity
  2. Political socialization
  3. Accountability

سوال دوم: خود زیست نگاری همچون روش شناسی

پاینار و گرومت برای اولین بار در سال ۱۹۷۶ و اخیراً در سال ۲۰۰۶ نظریه برنامه‌ی درسی خودزیست نگاری را معرفی کرده‌اند. آن‌ها از ریشه واژه لاتین برنامه‌ی درسی یعنی *currere* استفاده کردند که به معنای پیمودن راه مانده^۱ یا گذر است. پاینار و گرومت روش‌های طی مسیر یا روش‌های *currere* را با دانش مدرسه‌ای، تاریخچه‌ی زندگی و معانی درونی^۲ و تجربه‌ی تاریخیچه زندگی دانش‌آموزان و معلمان در مدارس ارتباط دادند. گذران زندگی در مدرسه به شکل اساسی مد نظر پاینار و گرومت است اما مدرسه در احاطه‌ی زندگی بیرون از مدرسه‌ای قرار دارد و در نظریه‌ی اتوبیوگرافی پاینار، گذر زندگی فرد در مدرسه با بیرون از مدرسه ارتباط دارد.

از نظر پاینار و گرومت (۱۹۷۶) تجربه اتوبیوگرافی در شاغلین و فعالان برنامه‌درسی باعث «خود تاییدی رفتارها و مناسک به شکل فرهنگی» می‌شود (ص، ۹۷). اما خود تاییدی به معنای خود خواهی نیست. پاینار به شدت از فرهنگ خودشیفتگی^۳ پرهیز می‌کند و چون به عنوان یک ذهن‌گرا شناخته شده همواره در نوشته‌هایش سعی کرده روش اتوبیوگرافیکی خود را از فردگرایی شدید مبرا نگاه دارد. پاینار خود را آخرین سنگر اندیشه ورزی می‌داند؛ سنگری که در مقابل تلقین سیاسی، تزویر اقتصادی و اصلاحات قلابی فرو نریزد. پاینار (۱۹۹۵) روشی را برای اتوبیوگرافی مطرح کرده که از چهار حرکت مجزا تشکیل شده است: (۱) برگشت به گذشته (۲) پیشروی درآینده (۳) تحلیل (۴) ترکیب.

Currere به معنای گذر خود زیست نگارانه

پژوهش برنامه‌ی درسی به عنوان *currere* که در این جا آن را «گذر شخصی» یا «گذر زندگی نامه‌ای» معنا می‌کنیم مورد باز فهمی قرار گرفته است. موضوع *currere* جست و جو برای فهم چگونگی افزایش درک فرد از زندگی خود بر اثر تحصیلات است. (پاینار، ۲۰۰۴، ص ۳۶). پاینار و گرومت (۱۹۷۶، ص ۵۱) معتقدند: «دانشجویان رشته‌های تعلیم و تربیت تجربه را به عنوان یک فرضیه جذب می‌کنند و از این جهت آن‌ها در هر لحظه که یک تجربه تربیتی کسب

1. To run the course or the running of the course
2. Subjective meaningfulness
3. Culture of narcissism

تحلیل تاریخی معانی و مقاصد نومفهوم‌گرایی...

می‌کنند در یک روال زندگی نامه‌ای^۱ خاصی می‌زیند». یعنی فرد بین تناقضات گذشته، حال و آینده زندگی می‌کند:

«انسان در زمانی تاریخی و مکانی فرهنگی قرار گرفته اما در «معبر معنایی جدا از دیگران» و غریبه، مسیری که صدای خود شرح حال نگاری شخصی در آن ابراز می‌شود. روال زندگی نامه‌ای، ساختاری برای معنای زیسته^۲ انسان عرضه می‌کند که در آن فرد تابع روال‌های گذشته زیستن خود است، اما احتمالاً به صورت غیرممتد، تناقضات گذشته و حال و به همان نسبت پیش بینی آینده‌های ممکن در درون او در غلیان است» (ص، ۳۶).

تصور پاینار (۲۰۰۴) از گذر Currere هم نوعی برنامه‌ی درسی به عنوان عمل است، یعنی این که ما در کلاس‌های درس چه کاری را انجام می‌دهیم و بر سر پیچیدگی‌های کار چگونه گفت و گو می‌کنیم، یعنی درباره‌ی آن چه انجام داده‌ایم، چگونه با هم دیگر فکر می‌کنیم. «فهم معنی‌داری پدیده‌های برنامه‌ی درسی از گذر موضوعات میان رشته‌ای مانند جنسیت، فرهنگ و رابطه بین برنامه‌ی درسی، فرد، جامعه و تاریخ صورت می‌گیرد» (ص ۲۱). پاینار و همکاران (۱۹۹۵) گذر یا currere را درگیری فرارونده با جهان فرض کرده‌اند. در برخی ارجاع‌ها پاینار (۲۰۰۴) گذر را با الهام از فلسفه هستی به شکل تجربه‌ی زیست شده در نظر می‌گیرد که ماهیت زندگی نامه‌ای دارد. در معنای ساده‌تر و البته روشن‌تر گذر یا Currere نوعی ضرورت را در پیش پای ما نظریه پردازان، محققان و معلمان قرار می‌دهد- تفکر درباره گذشته و نگاه به آینده. به قول پاینار (۲۰۰۴) currere «تحلیل تجارب گذشته [بازگشت] و تخیل درباره‌ی آینده [پرواز و کوچیدن] برای دستیابی به فهمیدن پیچیده‌تر و موشکافانه‌تر و غوطه‌وری [زندگی کردن] در زمان حال» است (ص ۴). در معنای دیگر Currere به معنای الگوی پژوهش برنامه‌ی درسی نیز به کار رفته است. یعنی مطالعه و پژوهش از طریق کار آگاهانه با خود و دیگران (پاینار، ۱۹۷۸، ص ۱۰). برای تعریف خصلت نتایج پژوهش‌ها پاینار بیشتر از یک اصطلاح مدد می‌گیرد. فهم پیچیده یا درک پیچیده^۳ درباره‌ی آزمون احتمالات در برنامه‌های درسی^۴ (پاینار،

-
1. Biographic situation
  2. Lived meaning
  - 3 complex understanding or complex comprehension
  - 4 curricular possibilities

۱۹۷۸، ص ۱۰). پاینار برای فهم پیچیدگی برنامه‌درسی مقدماتی موضوعات مورد پژوهش در رشته را حول جنسیت، فرهنگ، نژاد و قوم متمرکز ساخته است، به این معنا که این موضوعات گذر برنامه‌ریز، فراگیر و معلم را تحت تاثیر قرار می‌دهند (پاینار و همکاران، ۱۹۹۵). گذر در برخی جاها تم انتقادی می‌گیرد. به قول هنری ژيرو (۱۹۹۲) «این که چگونه ما با ایدئولوژی‌ها زندگی می‌کنیم و آنها تجربه می‌شوند و در زندگی روزمره همین ایدئولوژی‌ها پایه ای برای تجربه و دانش دانش‌آموز ایجاد می‌کنند» (ص ۱۷۶).

پاینار (۱۹۷۴) نمونه‌هایی از روش گذر زیست نگارانه^۱ را به صورت زیر مثال زده است:

(۱) زندگی‌نامه‌ی زندگی فرد در مدارس

(۲) تکمیل رویداد نگاری‌ها

(۳) تحلیل قرائت‌ها و استنباط‌های فردی در زمان حال

(۴) نوشتن داستان درباره زندگی شخصی

(۵) مطالعه‌ی روابط مطرح شده در چهار مرحله بالا

سوال سوم: نقدهای راگا و هلبویش بر نومفهوم‌گرایی

از نظر راگا و هلبویش گمان نومفهوم‌گرایی این بود که مانع رکود مداوم رشته و نابودی آن خواهد شد. از نظر آن‌ها شش علامتی که جوزف شواب نشانه‌ی بحران ذکر کرده بود هنوز در حوزه برنامه‌ی درسی وجود دارد و نومفهوم‌گرایی آن‌ها را درمان نکرده است.

اولین انتقادهای به نومفهوم‌سازی را دانیل تانر و لورل تانر و سپس هلبویش و راگا (۲۰۰۳) مطرح کردند. البته از نظر نگارنده انتقاد‌های راگا و هلبویش کم‌بینه است. مثلاً عقب‌نشینی از عمل، ایجاد بحران در رشته‌ی برنامه‌ی درسی، نقدهای تند و افراطی خلاصه‌ای از این نقدهاست که به همه‌ی آن‌ها پاینار در اثر خود تحت عنوان پاسخ به انتقادهای علیه من (۱۹۸۰) پاسخ داده است. موج دوم انتقادهای از سمت اردویی که میراث خوار شواب اند و عمل‌گرا^۲ مطرح شده است. موج سوم انتقاد به نومفهوم‌سازی را گروهی مطرح کرده‌اند که در دهه‌ی ۱۹۶۰ همراه نومفهوم‌گرایان بودند اما به دلایل عدم قبول دیدگاه اولیه‌ی آن‌ها از سوی نومفهوم‌گرایان به ویژه

---

1 the method of Currere
2. Practitioners

تحلیل تاریخی معانی و مقاصد نومفهوم‌گرایی...

از سوی پاینار علی رغم اشتراکات فراوان رانده شدند. این گروه نئومارکسیست‌ها یا مریبان چپ مانند اپل، ژيرو، مک لرن و وکسلر بودند. پاینار به این ایده‌ی میشل فوکویی استناد می‌کرد که تفوق جهت‌گیری‌های سیاسی در جهان پست مدرن دیگر قابل پذیرش نیست و این مسئله به مذاق مریبان سیاسی یا انتقادی خوش نمی‌آمد زیرا آن‌ها به برنامه‌ی درسی از منظر قدرت سیاسی می‌نگریستند. پاینار در سال ۱۹۹۹ دوباره این ادعاها را تکرار می‌کند که تغییر سیاسی از طریق برنامه‌ی درسی چونان گذشته کارآیی ندارد:

مدارس دیگر مرجعی برای قدرت قانونی نظریه پردازان برنامه‌ی درسی نیستند. نیازی به گفتن نیست که ما استادان را در دانشگاه به وسیله‌ی موضوعات درسی سرگرم و اغوا کرده‌اند که اتفاقاً این موضوعات مورد علاقه‌ی ما بوده و مهیج‌اند. این موضوع ساده برای برخی‌ها باور نکردنی است که تاثیر ما متخصصان برنامه‌ی درسی در سی سال گذشته کاهش یافته است؛ نه فقط به دلیل وجود بخش‌های متعارض و مبهم سیاسی و فرهنگی که برنامه‌ی درسی اکنون دچار آن است، بلکه به طور کلی به دلیل کاهش قدرت اساتید رشته‌ی برنامه‌ی درسی (پاینار، ۱۹۹۹، ص ۴).

از نظر برخی از متخصصان نومفهوم‌گرا زمان پسانومفهوم‌گرایی^۱ یا به عبارتی بهتر موج دیگر فهمیدن فرا رسیده است.

هرچند برخی از مریبان مانند شواب (۱۹۷۲) نظریه را نزدیک به عمل می‌بینند و عمل برنامه‌ی درسی برای آن‌ها راهی برای دور زدن پیچیدگی در حوزه‌ی برنامه‌ی درسی بوده است، مریبان جریان نومفهوم‌سازی دور شدن از عمل را غیرمعمول نمی‌دانند. ویلیام شویرت (۲۰۰۹) چنین می‌نویسد:

ما باید بپذیریم که نظریه‌ی پردازان برنامه‌ی درسی معاصر به عنوان مریبی، برخی اوقات نیاز دارند که به اندازه‌ی کافی از عمل و فضای وقوع آن فاصله بگیرند و هم عمل و هم فضای عمل را به شکل برنامه‌های درسی در قلمرو اجتماعی وسیعتر نظریه‌ی پردازی کنند (ص ۳۹۲).

---

1. Postreconceptualist

از نظر شوپرت مشکل اصلی برنامه‌ی درسی نپرداختن به عمل نیست، بلکه غیر تاریخی و غیر نظری بودن رشته برنامه‌ی درسی^۱ است (همان، ص ۱۷۰).

پاینار (۲۰۰۴) نشان داده که ترکیب اطلاعات رشته‌های علمی^۲ مختلف و فرهنگ عمومی در نظریه برنامه‌ی درسی باعث مونتاژ تصورات شده و در عین حال سیطره برخی رشته‌های علمی مانند روان‌شناسی بر نظریه برنامه‌ی درسی را نقد می‌کند.

به هر روی نومفهوم‌گرایی به عنوان یک جنبش یا جریان نومفهوم‌سازی، طی ۵ دهه‌ی اخیر تاثیر قابل ملاحظه‌ای بر رشته‌ی برنامه‌ی درسی گذاشته است. هرچند امروزه مسائل نظری و عملی رشته به پایان نرسیده اند ولی رشته مطالعات برنامه‌ی درسی (به ویژه به دلیل تنوع نظری) به همت مربیان نومفهوم‌گرا وضعیت تثبیت شده‌تری نسبت به سایر گرایش‌های علوم تربیتی دارد. سایر رشته‌ها و گرایش‌های مرتبط با تعلیم و تربیت مانند رشته‌ی برنامه‌ی درسی به لحاظ رشد دانش و علایق نظری توسعه نیافته‌اند. شاید ارزش‌های این جنبش زمانی بیشتر مشخص می‌شود که تصور کنیم اگر جنبش نومفهوم‌گرایی نبود رشته‌ی برنامه‌ی درسی هم اکنون در چه جایگاهی قرار داشت؟

منابع

- Aoki, T. (2005). *Legitimizing lived curriculum: Toward a curricular landscape of multiplicity*. In W. Pinar & R. Irwin (Eds.), *Curriculum in a new key: The collected works of Ted T. Aoki* (pp. 199–218). Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates. (Originally published in 1993).
- Aoki, T. T. (Ed). (1978). *Curriculum Evaluation in a New Key*, Vancouver: Center for the Study of Curriculum and Instruction, U.B.C.
- Apple, M. W. (1975). *Common-Sense Categories and Curriculum Thought. Schools in Search of Meaning*. James B. Macdonald and Esther Zaret, Editors. Washington, D. C: Association for Supervision and Curriculum Development.

---

1. Ahistorical and atheoretical nature of curriculum
2. Disciplines

- Davis, Jr. O. (1986). *ASCD and curriculum development: The later years*, Alexandria, VA: ASCD.
- Denzin, N.K. and Lincoln, Y.S. (2005). *The discipline and practice of qualitative research*. In N.K. Denzin and Y.C. Lincoln. (eds), *The Sage handbook of qualitative research*, 3rd ed. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 1-32.
- Dewey, J. & Dewey, E. (1915). *Schools of tomorrow*. New York: E. P. Dutton.
- Giroux, H. (1992). *Border crossings: Cultural workers and the politics of education*. New York: Routledge.
- Goodson, I. (1991). *Teachers' lives and educational research*. In I. Goodson and R. Walker (Eds.), *Biography, identity and schooling* (137-149). London: Falmer.
- Grumet, M. (1975). *Toward a Poor Curriculum: The Use of Autobiography and Theatre in the Practice of Currere*, Presented at the Conference on Re-conceptualizing Curriculum Theory, the University of Virginia. Charlottesville, October 1975.
- Grumet, M. (1988). *Bitter milk*. Amherst: University of Massachusetts Press.
- Hlebowitsh, P.S. (1997). The search for the curriculum field. *Journal of Curriculum Studies*, 29(5), 507-511.
- Huebner, D. (1975). *Autobiographical Statement. Curriculum Theorizing: The Reconceptualists*. Edited by William F. Pinar. Berkeley, CA: McCutchan Publishing Co.
- Huebner, D. (1975a). Curriculum as Concern for Man's Temp-orality. *Curriculum Theorizing: The Reconceptualists*. Edited by William Pinar. Berkeley: McCutchan, 1975a.
- Huebner, D. (1975b). *Curricular Language and Classroom Meanings. Curriculum Theorizing: The Re-conceptualists*. Edited by William Pinar. Berkeley: McCutchan, 1975b.
- Huebner, D. (1999). *The lure of the transcendent*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

- Kliebard, H. (1975). *Persistent Curriculum Issues in Historical Perspective*. Curriculum Theorizing. Edited by William Pinar. Berkeley: McCutchan.
- Kliebard, H. (2002). *Changing course*. New York: Teachers College Press.
- Macdonald, J. (1995). *Curriculum and human interests*. In William Pinar (Ed.), *Curriculum Theorizing: the Reconceptualists*, Berkeley, CA: McCutchan.
- Marshall, J. D., Sears, J. T. and Schubert, W. H. (2000) *Turning Points in Curriculum: A Contemporary American Memoir* (Upper Saddle River, NJ: Merrill).
- Miller, J. (2005). *The sounds of silence breaking*. New York: Peter Lang.
- Miller, J. L. (1990). *Creating spaces and finding voices: Teachers collaborating for empowerment*. Albany: State University Press of New York.
- Pinar, W. F. (1994). *Autobiography and an Architecture of Self*, in *Autobiography, Politics and Sexuality*, New York: Peter Lang.
- Pinar, W. F. & Grumet, M.R. (1976). *Toward a poor curriculum*. Dubuque, IA: Kendall/Hunt.
- Pinar, W. F. (1978). *The Reconceptualisation of Curriculum Studies*, *Journal of Curriculum Studies*, 10: 3, 205- 214.
- Pinar, W. F. (1988). *The reconceptualization of curriculum studies, 1987: a personal retrospective*. *Journal of Curriculum and Supervision*, 3 (2), 157-167.
- Pinar, W. F. (1992) 'Dreamt into existence by others': curriculum theory and school reform. *Theory into Practice*, 31 (3), 228-235.
- Pinar, W. F. (2005). *Complicated conversation: Occasions for 'intellectual breakthrough' in the internationalization of curriculum studies*. *Journal of Curriculum Studies [Taiwan]*, 1(1), 1-26.
- Pinar, W. F. (2006). *The Synoptic Text Today and Other Essays*. *Curriculum Development after Reconceptualization*,

- Pinar, W. F. (2007). *Intellectual Advancement through Disciplinarily; Verticality and Horizontality in Curriculum Studies*. Rotterdam: Sense Publishers.
- Pinar, W., Reynolds, W., Slattery, P., Taubman, P. (1995). *Understanding curriculum*. New York: Peter Lang.
- Pinar, W.F. (1975). *Sanity, Madness, and the School. CurriculumTheorizing: The Reconceptualists*. Berkeley: McCutchan.
- Pinar, W.F. (1974). *Self and Others*. Presented at the Xavier University Curriculum Theory Conference. Cincinnati, Ohio, October, 1974.
- Pinar, W.F. (1978). Notes on the curriculum field 1978. *Educational Researcher*, 7(8), 5-12.
- Pinar, W.F. (1980). Reply to my Critics .
- Pinar, W.F. (1994). *Autobiography and an Architecture of Self*, in *Autobiography, Politics and Sexuality* (New York: Peter Lang, 1994).
- Pinar, W.F. (1999). Response: Gracious submission. *Educational Researcher* 28, 14-15.
- Pinar, W.F. (2000). Preface 2000 [Curriculum Studies: The Reconceptualization], 2000a, p. 1.
- Pinar, W.F. (2001). *The Gender of Racial Politics and Violence in America. Lynching, Prison Rape, & the Crisis of Masculinity*, 2001, p. 27.
- Pinar, W.F. (2004). *What is curriculum theory?* Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Pinar, W.F., and Grumet, M.R. (1982). *Socratic Caesura and the Theory-Practice Relationship*, 1982.
- Schubert, W. & A. L. Lopez Schubert (1986). *Ralph W. Tyler. An interview and antecedent reflections*. *Journal of Thought*, 21 (1), 7-15.
- Schubert, W. (1981). *Knowledge about out-of-school curriculum*. *Educational Forum*, pp. 185-198.

- Schubert, W. H. (2009). What's Worthwhile? Playing with Ideas in Loving Company. In E. C. Short & L. J. Waks (Eds.), *Leaders in Curriculum Studies: Intellectual Self-Portraits* (pp. 179-188). Rotterdam: Sense Publishers.
- Schwab, J. J. (1972). The practical: A language for curriculum. In D. E. Purpel & M. Belanger (Eds.), *Curriculum and the Cultural Revolution* (p. 79). Berkeley CA: McCutchan.
- Seixas, P. (Ed.) (2004). *Theorizing historical consciousness*. Toronto: University of Toronto Press.
- Slattery, P. (2006 [1995]). *Curriculum development in the postmodern era*. 2nd edition. New York: Routledge.
- Tanner, D., and Tanner, T. (1979). Emancipation from Research: the Reconceptualist? Prescription, *Educational Researcher*, 8(6), 8-12.
- Wraga, W. (2002, August-September). Recovering curriculum practice: Continuing the conversation. *Educational Researcher* (31) 6, 17-19.
- Wraga, W.G & Hlebowitsh, P.S. (2003). Toward a renaissance in curriculum theory and development in the USA, *CURRICULUM STUDIES*, 2003, VOL. 35, N. 4, 425-437.
- Wraga, W.G. (1999). Extracting sunbeams out of cucumbers: The retreat from practice in reconceptualised curriculum studies. *Educational Researcher*, 28(1), 4-13. 34.